

ANITA VAIVADE

Cilvēka cieņa kā vērtība nemateriālā kultūras mantojuma tiesībās

Human dignity as a value in intangible cultural heritage law

ATSLĒGVĀRDI:

cilvēka cieņa, cilvēktiesības, nemateriālais kultūras mantojums, UNESCO

KEYWORDS:

human dignity, human rights, intangible cultural heritage, UNESCO

Ievads

Nemateriālā kultūras mantojuma tiesības atzīstamas par salīdzinoši jaunu tiesību jomu kā starptautiskajās tiesībās, tā arī Latvijas tiesību vēsturē, ja par atskaites punktu ņem tiesību terminu “nemateriālais kultūras mantojums”. Tā lietojums starptautiskajās tiesībās tika sākts ar UNESCO Konvencijas par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu (turpmāk – Konvencija) pieņemšanu 2003. gadā, kur tas apzīmē “*paražas, spēles un mutvārdu izpausmes formas, zināšanas un prasmes, kā arī ar tiem saistītus instrumentus, priekšmetus, artefaktus un kultūrtelpas, ko kopienas, grupas un dažos gadījumos – atsevišķi indivīdi atzīst par sava kultūras mantojuma daļu*”¹. Šī tiesību joma atzīstama par senāku, ja to konceptuāli attiecina uz patlaban tā dēvēto nemateriālo kultūras mantojumu, bet kas vēsturiski apzīmēts ar citiem terminiem, piemēram, “folklorā”² vai “tautas gara mantas”. Nemateriālā kultūras mantojuma tiesību joma skatāma kā vēl

---

¹ Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu, UNESCO, 2003. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1533>

² Sk. *Kuutma, K.* From Folklore to Intangible Heritage. In: *A Companion to Heritage Studies*, Logan W., Nic Craith, M., Kockel, U. (eds.). Wiley, 2015, pp. 41–54. <https://doi.org/10.1002/9781118486634.ch3>. Par terminu izstrādes gaitu Konvencijas tapšanā sk. *Smeets, R.* Definitions and Glossaries for UNESCO’s 2003 Convention for

senāka, ja tajā ietver tādas tiesības, kas nemateriālo kultūras mantojumu skar netieši, lai arī vienlaikus fundamentāli, piemēram, konstitucionālajās tiesībās uzdodot un atbildot uz jautājumiem par tautu kultūras identitāšu definēšanu, pašnoteikšanos, kultūru veidotām teritoriālajām robežām un to apdzīvošanas pēctecību, tostarp pirmiedzīvotāju tiesību noteikšanas gadījumā.³

Īpašas saiknes vērojamas starp nemateriālā kultūras mantojuma un paražu tiesību konceptiem. Paražu tiesības Latvijas tiesību vēsturē ir sakņojušās folklorā⁴ un citos avotos un kā visu ļaužu tiesības bijušas balstītas etniski teritoriālajā principā.⁵ Patlaban paražu tiesības konceptuāli var uzlūkot kā nemateriālo kultūras mantojumu tiktāl, cik tās tiek pārmantotas no paaudzes paaudzē.⁶

Nemateriālajam kultūras mantojumam veltītās konvencijas izstrādes procesā, kas intensīvi ritēja XX un XXI gadsimta mijā, jautājumi par vērtībām, uz kādām šādas tiesības balstāmas, un to definēšanu bija iesaistīto ekspertu uzmanības lokā, citstarp Konvencijas izstrādes gaitā raugot definēt “garīgās vērtības” un “vērtību sistēmas”.⁷

---

the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. *Culture Crossroads*, vol. 28, 2025, pp. 30–61. <https://doi.org/10.55877/cc.vol28.614>

3 Sk. *Vaivade, A., Deacon, H.* Culture and Heritage in Constitutional Law. In: *The Routledge Handbook of Heritage and the Law*, *Lixinski, L., Morisset, L. K.* (eds.). Routledge, 2024, pp. 112–132. <https://doi.org/10.4324/9781003149392-10>

4 *Lazdiņš, J.* Paražu tiesības Latvijas teritorijā līdz 13. gs. Grām.: Tiesību spogulis. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē, *Osipova, S.* (zin. red.). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 1999, 5. lpp.; *Lazdiņš, J.* Baltu un līvu privāttiesību paražas. *Jurista Vārds*, Nr. 32(435), 2006. Pieejams: <https://m.juristavards.lv/zurnals/141637-baltu-un-livu-privattiesibu-parazas/>

5 *Lazdiņš, J.* Baltijas zemnieku privāttiesības (XIX gs.) (Baltijas latviešu zemnieku civiltiesiskais stāvoklis XIX gs. un zemes reforma). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2000, 36. lpp.

6 Prof. Jāņa Lazdiņa pētījumi, publikācijas un lekcijas paražu tiesību jomā ir kalpojušas par iedvesmas avotu, lai nemateriālā kultūras mantojuma salīdzinošajām tiesībām veltīta, 2014. gadā Latvijas un Francijas pētnieku sadarbībā uzsākta starptautiska pētījumu projekta “Osmoze” (sk. <https://dpc.hypotheses.org/le-projet-osmose>) ietvaros pievērstos gadījumu analīzei par tiesībām kā nemateriālo kultūras mantojumu, tostarp aplūkojot paražu tiesību atzišanu par kultūras mantojumu.

7 *Smeets, R.* Definitions and Glossaries for UNESCO’s 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. *Culture Crossroads*, vol. 28, 2025, pp. 56, 57. <https://doi.org/10.55877/cc.vol28.614>. Piebilstams, ka jēdziens “vērtību sistēmas” ir ietverts starptautiski pieņemtā “kultūras” definīcijā. Sk. Mexico City Declaration on Cultural Policies (MONDIACULT), World Conference on Cultural Policies, Final Report. Mexico City, 1982, pp. 41–46.

Konvencijas preambula sniedz daļu atbilžu, norādot uz kultūras daudzveidību,⁸ ilgtspējīgu attīstību, sadarbību un savstarpēju palīdzību, tāpat arī uz “*nemateriālā kultūras mantojuma kā cilvēkus tuvinoša, apmaiņu un sapratni nodrošinoša faktora nenovērtējamo lomu*”.⁹ Tomēr uzmanība vērtību nosaukšanai vārdā un definēšanai tika veltīta arī pēc Konvencijas pieņemšanas, pakāpeniski uzkrājot pieredzi tās interpretācijā un piemērošanā un nonākot līdz jautājumam par to, kā šo pieredzi iespējams globāli novērtēt.

Šajā rakstā sniegts ieskats Konvencijas un līdz ar to starptautisko nemateriālā kultūras mantojuma tiesību vērtību ietvara izstrādē, kurš kļuvis par pamatu Konvencijas globālās ietekmes novērtējumam un kura centrā tiek minēta cilvēka cieņa kā vērtība – koncepts, kas Konvencijā nav tiešā veidā lietots, bet ir viens no starptautisko cilvēktiesību pamatkonceptiem. Šāda vērtību ietvara ieviešana rosina ielūkoties tajā, kā tas ietekmē starptautisku pieredzes apmaiņu par Konvencijas interpretāciju un piemērošanas praksi un vai to var uzlūkot kā soli starptautiskas vērtību kopienas nostiprināšanā.

1. Tiesību nozīme vērtību kopienas veidošanā

Vērtību loma tiesībās, ar to aptverot kā esošu vērtību atainojumu tiesībās, tā arī vērtību radīšanu un nostiprināšanu, ir tiesību aksioloģijas kā tiesību filozofijas virziena pamata interese, kurā saplūst ar vērtību identificēšanu un definēšanu tiesībās saistīti jautājumi. Tiesību aksioloģiskā – vērtību atainošanas un radīšanas – nozīme ir vēstures un teritoriju tvēruma ziņā relatīva. Tiesības aizstāv un ataino laika gaitā mainīgas, noteiktai sabiedrībai vai kultūrai raksturīgas, ar attiecīgu teritoriju saistāmas vērtības. Šāds vērtību relativisms ir izaicinājums starptautisko tiesību jaunradē, kur satiekas laikmeta ziņā vienotas, tomēr sociāli un kultūras ziņā atšķirīgas likumdevēju pieredzes un vērtības. Starptautisko tiesību attīstība kā reģionālā, tā arī globālā mērogā tomēr ir apliecinājums vērtību atšķirību izlīdzināšanas un dažādu vērtību savietošanas, kopīgo vērtību izcelšanas iespējamībai.

Starptautisko tiesību vēstures pētnieki ir pievērsušies jautājumiem par kultūru un vērtību saknēm, kādās šīs tiesības balstās, uz to raugoties galvenokārt ģeogrāfiski un aplūkojot dažādu pasaules reģionu un valstu kultūru un tiesību ietekmes uz starptautisko tiesību attīstību. Tomēr starptautiskās tiesības vērtību ziņā var skatīt vēl kā tādas, kas

---

8 Viena no Konvencijas izstrādātājam Dž. Bleika atzīst: “Konvencija artikulē kultūras daudzveidības kā vērtības nozīmību daudz skaidrāk nekā iepriekšējie līgumi kultūras mantojuma jomā.” Sk. *Blake, J. Role of Interdisciplinary Research in Development of Convention and Identification of Its Concepts. Culture Crossroads*, vol. 28, 2025, p. 15. <https://doi.org/10.55877/cc.vol28.613>

9 Konvencijas preambulas komentāru sk. *Blake, J. The Preamble. In: The 2003 UNESCO Intangible Heritage Convention: A Commentary, Blake, J., Lixinski, L. (eds.)*. Oxford University Press, 2020, pp. 19–35. <https://doi.org/10.1093/law/9780198824787.003.0002>

ne vien ataino starptautiskās sabiedrības panāktu vienošanos par kopīgām globālām vērtībām, bet kas caur šādu vērtību noteikšanu un definēšanu veido arī starptautisko kopieni un to saliedē. Tiesības šajā ziņā ir ne vien normatīvs instruments, bet arī pārveidojošs process, kas rada sabiedrības vērtību izpratni un globālu “pasaules vērtību kopieni” (fr. *communauté mondiale de valeurs*).¹⁰ Šādā ziņā arī starptautisko kultūras mantojuma tiesību attīstība ir kalpojusi un turpina kalpot par vērtības nosakošu un nostiprinošu instrumentu.

Latviešu tiesību valodā termins “vērtība”, kas skar kultūras mantojuma jomu, ir plaši lietots un vienlaikus savā ziņā mulsinošs un pat maldinošs, to lietojot vietā un nevietā.¹¹ Šis plašais lietojums padara nemanāmas tādas jēdzieniskas saiknes, uz kurām tiek būvēta starptautisko kultūras mantojuma tiesību joma, proti, terminu “kultūras mantojums” un “kultūras lieta” (fr. *bien culturel*, ang. *cultural good*) vai “kultūras īpašums” (ang. *cultural property*) lietojumu.¹² Ielūkojoties tiesību vēsturē, Latvijas teritorijā paražu tiesībās “mantojums” un “īpašums” tikuši uztverti kā sinonīmi, lietu tiesībām esot cieši saistītām ar mantojuma tiesībām.¹³ Patlaban šīs tiesību jomas gan ir nošķirtas arī kultūras laukā, kur tiesību termini “mantojums” un “īpašums”, kas tiek lietotas arī kā metaforas, saistās ar atšķirīgiem tiesību konceptiem. Termina “vērtība” juridiskā lietojuma daudzveidība tādējādi uzrāda gan iespējamu precizitātes trūkumu, gan arī tādu nozīmes plašumu un tvērumu, kas, lai arī aptuveni, tomēr ļauj uztvert tā lietojuma nozīmi.

Starptautisko tiesību joma, kas īpaši pievērsusies vērtību identificēšanai, ir cilvēktiesības. To jaunrade ir bijusi sarežģīta un teju pārsteidzoši sekmīga, meklējot un atrodot kompromisus formulējumos, lai tie būtu pieņemami dažādu pasaules valstu un kultūru pārstāvjiem. Tajās viena no pamatvērtībām, lai arī nelietojot terminu “vērtība” kā apzīmējumu, ir cilvēka cieņa (fr. *dignité*, ang. *dignity*).

---

10 Delmas-Marty, M. Le rôle du droit dans l'émergence d'une communauté mondiale de valeurs. In: Regards sur le droit, *Terré, F.* (sous la dir. de), Dalloz, 2010, p. 336.

11 Vaivade, A. Valeur culturelle. En: Dictionnaire comparé du droit du patrimoine culturel, *Cornu, M. et al.* (sous la dir. de), CNRS Éditions, 2025, pp. 1550–1552.

12 Sk. Frigo, M. Cultural property v. cultural heritage: A “battle of concepts” in international law? *International Review of the Red Cross*, vol. 86, No. 854, June 2004, pp. 367–378.

13 Lazdiņš, J. Paražu tiesības Latvijas teritorijā līdz 13. gs. Gr.: Tiesību spogulis. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē, *Osipova, S.* (zin. red.). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 1999, 9. lpp.

2. Cilvēka cieņas koncepts starptautiskajās cilvēktiesībās

1948. gadā pieņemtajā Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā cilvēka cieņa ir sākuma koncepts tās preambulā, kā arī tās 1. pantā, kurā lasāms, ka “*visi cilvēki piedzimst brīvi un vienlīdzīgi cieņā un tiesībās [...]*”.¹⁴ Tāpat cilvēka cieņa minēta jau agrāk mūsdienu starptautisko tiesību vēsturē – 1945. gadā pieņemtās Apvienoto Nāciju Hartas¹⁵ preambulā. Norāde uz cilvēka cieņu kā vienu no pamatvērtībām tiek turpināta arī 1966. gadā pieņemtajos starptautisko cilvēktiesību avotos – Starptautiskajā paktā par pilsoņu un politiskajām tiesībām un Starptautiskajā paktā par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām.¹⁶ Cilvēka cieņas kā koncepta interpretācija citstarp tiek cieši saistīta ar kultūras tiesībām (ang. *cultural rights*) kā cilvēktiesību jomu, skaidrojot šīs jomas konceptuālo un tiesību ietvaru šādi:

*“Daudzējādā ziņā kultūras tiesības ir centrālas cilvēka cieņas atzīšanai un ievērošanai, jo tās aizsargā dažādu pasaules skatījumu – individuālu un kolektīvu – attīstību un izpausmi un aptver būtiskas brīvības, kas skar identitātes jautājumus.”*¹⁷

Cilvēktiesības ir pastāvīgi un sistemātiski lietota atsauce kultūras mantojuma starptautisko tiesību avotos, tostarp 2003. gada UNESCO Konvencijā par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu. Vienlaikus šāda atsauce ir attiecīgo tiesību jomas robežu nospraušanas nepieciešama stratēģija. Nemateriālā kultūras mantojuma gadījumā par šādu mantojumu starptautiski tiek atzītas vienīgi tādas kultūras prakses, kas ir savietojamas ar starptautisko cilvēktiesību ievērošanu. Kaut arī “cilvēka cieņa” kā koncepts minētajā Konvencijā nav lietots, tomēr, līdz ar atsauci uz cilvēktiesībām tās preambulā, šis koncepts šīs Konvencijas interpretācijā un piemērošanā ir klātesošs.¹⁸ Līdzīgā kārtā atsauce uz cilvēktiesībām sniegta arī Nemateriālā kultūras mantojuma

---

¹⁴ Universal Declaration of Human Rights, United Nations General Assembly, 1948. Pieejams: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

¹⁵ United Nations Charter, 1945. Pieejams: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>

¹⁶ Par cilvēka cieņas koncepta vēsturi sk. *Osipova, S.* Cilvēka cieņa tiesībās. Nacionālā enciklopēdija, 2025. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/130608-cilveka-cienas-tiesibas>; sk. arī *Osipova, S., Bārdiņš, G.* Cilvēka cieņa Satversmes tiesas judikatūrā. Jurista Vārds. Nr. 49(1211), 7. decembris, 2021. Pieejams: <https://m.juristavards.lv/zurnals/280136-cilveka-ciena-satversmes-tiesas-judikatura/>

¹⁷ Report of the independent expert in the field of cultural rights. *Ms. Shaheed, F.*, submitted pursuant to resolution 10/23 of the Human Rights Council, United Nations, A/HRC/14/36, 2010. Pieejams: <https://docs.un.org/en/A/HRC/14/36>

¹⁸ *Blake, J.* The Preamble. In: *The 2003 UNESCO Intangible Heritage Convention: A Commentary*, *Blake, J., Lixinski, L.* (eds.). Oxford University Press, 2020, pp. 19–35. <https://doi.org/10.1093/law/9780198824787.003.0002>

saglabāšanas ētikas principu¹⁹ ievadā, kā arī Konvencijas par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu īstenošanas norādījumos,²⁰ abos dokumentos tiešā veidā nesniedzot atsauci uz cilvēka cieņas konceptu.

3. Nemateriālā kultūras mantojuma tiesību ietekmes novērtēšana

UNESCO ietvaros veicot kritisku izvērtējumu par kultūras jomas konvenciju īstenošanas pieredzi, tika secināts, ka trūkst atskaites punktu, lai novērtētu konvenciju globālo ietekmi.²¹ Pamatojoties uz šiem secinājumiem, tika lemts izstrādāt Konvencijas rezultātu vispārēju ietvaru (ang. *overall results framework*).²² Pirmais solis bija 2016. gadā rīkotā starptautiskā ekspertu darba sanāksme ar uzdevumu formulēt sākotnējās aprises šāda ietvara izstrādei.²³ Tās darba iznākumā tika izstrādāta Konvencijas rezultātu karte.²⁴ Tajā tika piedāvāts šāds Konvencijas vēlamās ietekmes (ang. *impact*) formulējums:

*“Nemateriālo kultūras mantojumu saglabā kopienas, grupas un indivīdi, kas to aktīvi un pastāvīgi pārvalda, tādējādi sniedzot ieguldījumu ilgtspējīgā attīstībā cilvēku labklājībai, cieņai un radošumam miermīlīgās un iekļaujošās sabiedrībās.”*²⁵

---

19 Ethical Principles for Safeguarding Intangible Cultural Heritage, UNESCO Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, Decision 10.COM 15.a, 2015. Pieejams: <https://ich.unesco.org/en/ethics-and-ich-00866>

20 Operational Directives for the Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage, General Assembly of the States Parties to the Convention, UNESCO, 2024. Pieejams: <https://ich.unesco.org/en/directives>

21 Evaluation of UNESCO's Standard-Setting Work of the Culture Sector. Part I – 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Final Report. UNESCO Internal Oversight Service, Evaluation Section, October 2013. Pieejams: <https://ich.unesco.org/doc/src/ITH-13-8.COM-INF.5.c-EN.doc>

22 Decision of the Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage: 8.COM 5.C.1, UNESCO, 2013. Pieejams: <https://ich.unesco.org/en/decisions/8.COM/5.C.1>

23 UNESCO izveidotajā darba grupā bija 21 eksperts, pārstāvot visus pasaules reģionus – UNESCO vēlēšanu grupas, un tās darbā piedalījās arī šā raksta autore. Skat.: Expert Meeting on developing an overall results framework for the 2003 Convention, 7–9 September 2016, Beijing, China. Pieejams: <https://ich.unesco.org/en/events/expert-meeting-on-developing-an-overall-results-framework-for-the-2003-convention-00581>

24 Results map for developing an overall results framework for the Convention. Decision of the Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage: 11.COM 14, UNESCO, 2016. Pieejams: <https://ich.unesco.org/en/decisions/11.COM/14>

25 “Intangible cultural heritage is safeguarded by communities, groups and individuals who exercise active and ongoing stewardship over it, thereby contributing to sustainable

Vispārējā ietvara izstrāde turpinājās ar atvērtas starpvaldību darba grupas norisi un attiecīgu starpvaldību lēmumu pieņemšanu Starpvaldību komitejā nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanai 2017. gadā un Konvencijas dalībvalstu Ģenerālajā asamblejā 2018. gadā, taču šis formulējums vairs netika grozīts.²⁶

Cilvēka cieņa kā vērtība starptautiskajās nemateriālā kultūras mantojuma tiesībās tādējādi tika atzīta šo tiesību vēlamās globālās ietekmes formulējumā. Tas savukārt kalpo par pamatu no tā atvasinātai detalizācijai, lai novērtētu virzību uz šādu Konvencijas ietekmi. Proti, no šā formulējuma pēctecīgi formulēti ilgtermiņa, vidēja termiņa un īstermiņa iznākumi (ang. *outcomes*) un tematiski strukturēti pamata indikatori, katram no tiem nosakot novērtējuma aspektus. Šāda struktūra kļuva par pamatu, uz kura balstīt informācijas iegūšanu no Konvencijas dalībvalstīm un attiecīgi Konvencijas īstenošanas novērtējumu. Cilvēka cieņa kā koncepts šajā ietvarā ir nosaukta vien reizi, iepriekš minētajā ietekmes formulējumā, turpmākajā izvērsumā pie šā koncepta vairs neatgriežoties.

Formulējumā lasāma tāda Konvencijas mērķtiecība, par kuru attiecīgi gūta vienošanās izpratne, satiekoties dažādu reģionu un kultūru ietekmēm un akadēmiskām un profesionālām pieredzēm. Tajā ietverti vairāki pamata atslēgvārdi, katrs no tiem plaši interpretējams. Konvencijas ietekmes formulējumā nav norādes uz cilvēktiesību ieviešanu, lai arī šāda atsauce ir būtiska Konvencijas preambulā, kur tā kalpo par noteiktu vērtību ietvaru arī tad, ja šīs vērtības netiek Konvencijā izvērstas un nosauktas vārdā.

Pieņemtajā vēlamās ietekmes formulējumā ir izvēlēta atšķirīga pieeja, proti, cilvēktiesību kā tiesību jomas vietā sniegta norāde uz vienu no tās balstošām vērtībām – cieņu. Kaut arī Vispārējā cilvēktiesību deklarācija ir universāls tiesību normatīvais instruments, kas ieguvis starptautisku paražu tiesību spēku, un starptautiskās cilvēktiesības ir universāli atzītu vērtību un tiesību kopums, tām tomēr raksturīga arī sava daļa atšķirību reģionālo cilvēktiesību instrumentu veidolā, tāpat arī valstu konstitūciju formulējumos un citos tiesību avotos. Citiem vārdiem sakot, cilvēka cieņa kā vērtība Konvencijas vēlamās ietekmes gadījumā kalpo par vienojošāku izvēli, salīdzinot ar iespējamu atsauci uz cilvēktiesībām kā tiesību jomu.

Piebilstams, ka cilvēktiesības kā atsevišķa tiesību joma nav minētas arī turpmākajā Konvencijas rezultātu vispārējā ietvara izvērsumā, kur savukārt specifiskāk izceltas intelektuālā īpašuma tiesības un tiesības uz privātumu, kā arī paražu tiesības, kas ievierojamas valstu politiku, tiesību un administratīvo instrumentu izstrādē.

---

development for human well-being, dignity and creativity in peaceful and inclusive societies.” Ibid.

26 Pilnu ietvara izstrādes vēsturi sk. Overall results framework for the 2003 Convention, UNESCO, 2025. Pieejams: <https://ich.unesco.org/en/overall-results-framework-00984>

Atgriežoties pie tēzes par starptautiskajām tiesībām kā globālas vērtību kopienas veidošanas instrumentu, Konvencijas rezultātu vispārējā ietvara gadījumā ir izvēlēts šīs vērtības nosaukt vārdā, tostarp sniedzot norādi uz cilvēka cieņu. Tas savukārt paver iespēju veidot saiknes ar šo konceptu interpretācijām starptautiskajās tiesībās kā cilvēktiesību, tā arī citu tiesību jomu avotos.

4. Cilvēka cieņa Konvencijas piemērošanas praksē

UNESCO 2003. gada Konvencija ir globāls starptautisko tiesību instruments ar tajā balstītiem starptautiskās sadarbības mehānismiem, tomēr tās īstenošana galvenokārt ir vērsta uz tās vietēju piemērošanu. Konvencijas dalībvalstīm ir pienākums veidot nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanas politisko un tiesību ietvaru atbilstoši vietējām vajadzībām. Līdz ar to vietējām tiesībām – veidotām dažādos līmeņos atbilstoši valsts konstitucionālajai iekārtai – ir būtiska nozīme šā mantojuma saglabāšanā. Tas attiecas gan uz īpaši nemateriālajam kultūras mantojumam jaunradītām tiesībām, gan šo tiesību saiknēm ar citām tiesību un politikas jomām.²⁷

Viens no starptautiskās sadarbības mehānismiem ir Konvencijas dalībvalstu periodisku ziņojumu sagatavošana un iesniegšana UNESCO par “*likumdošanas, regulējošiem un citiem pasākumiem, kas veikti šīs Konvencijas ieviešanai*”.²⁸ Šādi ziņojumi, lai arī tajos reti ir valstu paškritiski skatījumi, ir būtiskākais instruments dalībvalstu pieredzes apmaiņai saistībā ar Konvencijas īstenošanu, kā arī globālai Konvencijas ietekmes novērtēšanai. UNESCO izstrādātais Konvencijas rezultātu vispārējais ietvars ir kļuvis par pamatu valstu periodisko ziņojumu satura izstrādei un ļāvis pakāpeniski sākt reģionāli strukturētu²⁹ un globālu Konvencijas ietekmes novērtēšanu.

---

27 Cornu, M., Vaivade, A., Martinet, L., Hance, C. (eds.). *Intangible Cultural Heritage under National and International Law: Going Beyond the 2003 UNESCO Convention*. Edward Elgar Publishing, 2020. <https://doi.org/10.4337/9781839100031>

28 29. pants. Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu, UNESCO, 2003. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-likumi/id/1533>

29 Ziņojumu iesniegšanā tika ievērota reģionālā pēctecība, vienā gadā vienlaikus ziņojumus iesniedzot viena reģiona valstīm. Pēc šāda principa ziņojumi iesniegti un reģionu ietvaros vērtēti laikā no 2021. gada līdz 2025. gadam, 2026. gadu ieplānojot kā globāla izvērtējuma gadu. Sk. *Periodic reporting: submissions and forthcoming deadlines for all States Parties*, UNESCO, 2025. Pieejams: <https://ich.unesco.org/en/submissionsanddeadlines-00861>

Cilvēka cieņas koncepts Konvencijas dalībvalstu ziņojumu analīzē, kas sagatavota atsevišķi katram no pasaules reģioniem,³⁰ ir minēts vienu vienīgu reizi,³¹ proti, attiecībā uz paražu tiesībām kā nemateriālo kultūras mantojumu. Tas skar izraudzītu piemēru saistībā ar nemateriālā kultūras mantojuma ieguldījumu ilgtspējīgā attīstībā – sociālas saliedētības un miera nodrošināšanā. Āfrikas reģiona valstu ziņojumu analīzē norādīts, ka Kongo Republikā dažādām kopienām pastāv savi tradicionāli konfliktu risināšanas mehānismi. Tie balstās paražu tiesībās un ietver tradicionālās tiesas, kas veidotas, lai “*risinātu strīdus, vienlaikus aizstāvēt iesaistīto pušu cieņu*”.³² Cilvēka cieņas koncepts tādējādi lietots atsevišķi saistībā ar paražu tiesībām kā nemateriālā kultūras mantojuma nozīmīgu piemēru, neizvēršot cilvēka cieņai īpaši veltītu analīzi. Tomēr, kā iepriekš aplūkots, cilvēka cieņa ir viens no Konvencijas mērķtiecību raksturojošiem konceptiem un kā tāds balsta Konvencijas īstenošanu būtiski plašākā mērogā.

Piebilstams, ka vienlaikus UNESCO ietvaros notiek pāreja uz kultūras jomas tiesību – dažādu starptautisku normatīvo instrumentu – vienkopus globālu ietekmes novērtēšanu. Tas ietekmēs arī dalībvalstu ziņojumu izstrādi saistībā ar 2003. gada Konvenciju. Pirmais šāds globālais ziņojums par kultūras politikām un tiesībām UNESCO publicēts 2025. gadā,³³ kā arī turpinās ziņošanas mehānismu pielāgošana globāla novērtējuma turpmākai sagatavošanai.

---

30 Līdz 2025. gada oktobrim ir pieejami ziņojumu analīzes dokumenti attiecībā uz četriem reģioniem: Latīņameriku un Karību jūras reģionu (2021), Eiropu (2022), Arābu valstīm (2023) un Āfriku (2024), savukārt Āzijas un Klusā okeāna reģiona valstu ziņojumu analīze gaidāma 2025. gada novembrī.

31 Tas gan neizslēdz to, ka cilvēka cieņa kā koncepts var būt lietots arī plašākā analizēto ziņojumu klāstā.

32 Examination of the reports of the regional cycle of periodic reporting on the implementation of the Convention and on the current status of elements inscribed on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity by States Parties in Africa. UNESCO Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, LHE/24/19.COM/6.b, 2024, p. 13. Pieejams: https://ich.unesco.org/doc/src/LHE-24-19.COM-6.b_EN.docx

33 UNESCO Global Report on Cultural Policies | Culture: The Missing SDG, UNESCO, 2025. Pieejams: <https://www.unesco.org/en/culture/global-report>. UNESCO Nemateriālā kultūras mantojuma politikas un tiesību katedra Latvijas Kultūras akadēmijā bija līdzdalīga ziņojuma pirmās nodaļas “Veidojot iekļaujošu un taisnīgu līdzdalību kultūras dzīvē” (ang. *Advancing inclusive and equitable participation in cultural life*), kas veltīta kultūras tiesību kā cilvēktiesību jomas globālajam stāvoklim, izstrādē. Ziņojums prezentēts 2025. gada 29. septembrī UNESCO Kultūras politiku un ilgtspējīgas attīstības globālajā konferencē MONDIACULT 2025.

KOPSAVILKUMS

No šāda viena vērtību aspekta iztirzājuma kļūst skaidrs, ka nemateriālā kultūras mantojuma tiesībām ir vairākas savstarpēji papildinošas saiknes ar paražu tiesībām. No vienas puses, paražu tiesības var uzlūkot kā nemateriālo kultūras mantojumu, ja tās ir pārmantotas un saglabātas kā atsauce cilvēku savstarpējo attiecību un cilvēku un lietu saikņu noregulējumam. No otras puses, aplūkotā UNESCO 2003. gada Konvencijas ietekmes novērtējuma ietvarā paražu tiesību respektēšana valstu politiku un tiesību jaunradē ir viens no faktoriem, kas vērtējams, lai nonāktu līdz atzinumam, vai Konvencijas īstenošana rit starptautiski par vēlamu atzītā virzienā.

Rakstā aplūkots cilvēka cieņas koncepts starptautisko cilvēktiesību avotos ir lietots sistemātiski, kas tādējādi kalpo par vienu no pamatvērtībām gan starptautiskajās cilvēktiesībās, gan tajās tiesību jomās, kas uz starptautiskajām cilvēktiesībām atsaucas, tostarp kultūras mantojuma tiesībās. Cilvēka cieņa kā plaši starptautiski uzrunājošs koncepts ir lietots nemateriālā kultūras mantojuma tiesību interpretācijas un piemērošanas praksē – Konvencijas globāla ietekmes novērtējuma konceptuālajā ietvarā. Turklāt šāda ietvara izstrādē priekšroka dota tieši cilvēktiesības balstošas vērtības izcēlumam iepretim iespējamai atsaucēi uz starptautiskajām cilvēktiesībām, kas to ietver. Tas, vai šādā veidā cilvēka cieņa ir kļuvusi par starptautisku vērtību kopienai būtiski veidojošu konceptu nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanas laukā, patlaban nav atbildams, tomēr Konvencijas vēlamās ietekmes formulējums ir kļuvis par vienotu pamatu valstu pieredzi pašnovērtējumu izstrādei periodisku ziņojumu veidā un pēctecīgi šādu pieredzi starptautiskai analīzei.

Cilvēka cieņas koncepts starptautiskajās nemateriālā kultūras mantojuma tiesībās ir viens no elementiem kopumā plašākai vērtību sistēmas nostiprināšanai. Gan Konvencijas teksts, gan arī uz tā balstīti teksti – tostarp rakstā minētie Konvencijas par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu īstenošanas norādījumi, kas reizi divos gados tiek pārskatīti, rediģēti un papildināti, un Nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanas ētikas principi – pakāpeniski aizvien detalizētāk un izvērstāk skaidro ar šā mantojuma saglabāšanu saistītas vērtības. Tas savukārt ietekmē nemateriālā kultūras mantojuma tiesību interpretāciju kā starptautiski, tā arī dalībvalstīs vietējā mērogā.